

Turizm ve sosyoloji ilişkisi üzerine..

DR. İLHAN GÜRKAN

Turizm olayının ekonomik yönünün ağır basması nedeniyle sosyal yapı üzerindeki tesirleri yeterince incelenememiştir. Ancak, son zamanlarda turizm bilimcileri ve sosyologlar, turizmin olumsuz yanlarını da göstererek, turizm olayının sosyal yapı üzerindeki tesirlerini de ele almaya başlamışlardır.

Auguste Comte'tan günümüze kadar toplumsal değişmeye paralel olarak sosyoloji teorilerinde de sosyal yapıya bakışta bazı farklılıklar göze çarpar.

Sosyolojinin kuruluş yıllarında toplum, biyolojideki gelişmelerin etkisinde kalınarak, bir organizma gibi görülmüştür. Özellikle Comte ve Spencer bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerindendir. Daha sonra Durkheim'in ilk çalışmalarında organizma terminolojisinin yoğun etkisi görülür. Fonksiyonalist ekolün en önemli temsilcilerinden olan Durkheim ile sosyal yapının özellikleri üzerinde sosyolojik yönden durulmaya başlanmış, sosyal yapıda ortaya çıkan problemlerin sosyolojik analizi yapılmaya başlanmıştır. Çatışmacı ekolde ise etkileşim temelde üzerinde durulan hususlar olmuştur.

Klasik ekollerin sosyal yapı incelemelerinde metodolojileri, kavramlar, temelde üzerinde durulan konular arasındaki farklılık sık sık vurgulanmıştır. Çağdaş yapısal-fonksiyonalist, çatışmacı ve sosyal etkileşimci ekollerde ise bu farklılık daha suni olmaya başlamıştır.

Bu üç ekolün sosyal yapıyı incelerken kullandıkları metod, kavramlar farklı görülmeyle birlikte, temelde aynı noktadan hareketle aynı sosyal problemler incelenmekte ve ulaşılan sonuç bir diğerine çok benzemektedir. Günümüzde Durkheim ile Marksist teoriler arasındaki ortak yanları vurgulayan çalışmalar göze çarpmaktadır. Mesela, Marksçı, Durkheim'ci ve Weber'ci gibi üç temel yaklaşım, yabancılaşmanın

tabakalaşma sistemlerinde kalıtsal olmadığını ve eşitsizliğin devamlı olarak mevcut olduğunu varsaymışlardır. Gene çağdaş yapısal fonksiyonalistlerin denge ve bütünleşme, çağdaş çatışmacıların çatışma kavramlarına daha fazla önem veriyor gibi görünmelerine rağmen, çağdaş çatışmacı ekol teorisyenleri de toplumda geçici bir dengenin mevcudiyetinden söz ederler.

Nirun'a göre (1976, s. 93) "sosyal hayat alanında, irili ufaklı binlerce bütünlüklerden her biri bir sosyal yapıyı yansıtır, sonra tekrar hepsi birlikte cemiyet denilen en büyük sosyal yapıyı meydana getirirler." Meselâ, aile sosyal yapısı, köy sosyal yapısı, şehir sosyal yapısı, devlet sosyal yapısı ve bunların binlercesi aynı cinsten ve biçimden binlercesi, pekçok sosyal yapılar, büyük cemiyet yapısını oluştururlar.

Ursular ve ilişkiler ile çeşit çeşit hepsine, ayrı ayrı sosyal yapılar denir. Hepsi birden çok daha büyük bir sosyal yapıyı meydana getirirler ki, ona da "Cemiyet Sosyal Yapısı" adı verilir. Cemiyet kendi içinde bulunan sosyal tabakaları, sosyal sınıflarıyla, sosyal organizasyonları ile ve çeşitli irili ufaklı sosyal yapılarıyla bir bütün teşkil eder. Şu halde, cemiyet sosyal yapısı denince, bütün sosyal unsurları, fertleri, ilişkileri, sosyal sınıfları, sosyal tabakaları ve sosyal organizasyonları kapsayan kocaman bir çerçeveyi düşüneceğiz. Aileler, komşuluk grupları, köyler, şehirler hepsi cemiyet yapısının içindedirler. (Nirun 1976, s. 94)

Nirun'a göre cemiyet bir realitedir, bir gerçektir. Hakikaten var olan bir gerçektir. Aktüel, fiili bir gerçekliktir. Cemiyet insanların ve grupların bir koleksiyonu, intizamlı bir topluluğudur. (Nirun 1976, s. 94). Fertler de doğuşuyla getirdiği mizacının da etkisiyle kültür çevresinin kendisine kazandırdığı kalıplar içinde yaşamaya devam edecek ve bunun için de çeşitli sosyal gruplara katılma denemeleri yapı-

Turizmin başta sosyal yapıya etkisi olmak üzere, sosyoloji bilim dalı ile önemli ilişkileri bulunmaktadır. Bu çalışmada sosyolojik anlamda sosyal yapı kavramına açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

Dr. İlhan Gürkan: Lisans, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (1978); yüksek lisans, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Yönetimi Bölümü (1980); doktora, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde yarı zamanlı öğretim görevlisi.

caktır. Böylece Sosyal Yapı, Fert, Kültür üçlüsünün değişkenlik durumlarına göre şekillenmeye devam edecektir.

Fichter'e (1971, s.72) göre de bir toplumun yapısı, toplumun parça ve birimlerinin düzenliliğine işaret eder. Topluma temel grupların bir bileşimi olarak baktığımızda, sözü edilen temel grupların karşılıklı bağımlılığını ve düzenli ilişkileri görürüz. Bütün bir toplum yapısı bu bağımlı ilişkiler ve karşılıklı sorumlu gruplardan oluşmaktadır. Bu bakış açısıyla toplumun statik yanı tesbit edilir. Toplumun analizi ile, çeşitli alt gruplardaki kişilerin statüleri, temel gruplarla alt grupların ilişkileri ve bu ilişkide alt grupların pozisyonu ile toplumdaki temel grupların birbirleriyle koordinasyonu açıklıkla ortaya çıkarılmış olur. Yapı, "toplum nasıl düzenlenmiştir?" sorusunu, fonksiyon ise "toplum ne yapar?" sorusunun cevabını verir.

Sosyal yapı kavramı her tür sosyolojik analize temel teşkil eder. Blau'ya göre (1977, s. 73) biz grupların veya sistemlerin organizasyonunun veya sahip olduklarını ifade ettiğimiz zaman, standardlaştırılmış kuramsal kalıplara, haklara ve davranış kurallarına işaret ederiz.

Homans'a göre ise, sosyologlar kullandıkları "yapı" kavramı ile sosyal davranışın görece olarak devamlı ve kalıcı yönlerini kastederler. Görece olarak devam eden çok farklı sayıda şey olabilir. Görece olarak devam eden şeyler bir formal organizasyon olabilir ve değişme süreci içinde olan bu organizasyonun bazı özellikleri diğer kurumlarından daha yavaş değişebilir. Görece olarak devam eden resmi ve gayri resmi organizasyonlarda yer alan karmaşık pozisyon ve roller olabilir. (Blau 1977, s. 53)

Bazı sosyologlar "sosyal yapı"yı bir tür sosyal bütün anlamında kullanırlar. Bu sosyal bütünün azından kavramsal olarak birbirine bağlı bölümlere ayrılabilir. Bu parçalardan bazılarındaki değişiklikler diğerlerindeki değişmelerle birlikte olur. Bu anlamda yapı yığından ayrılmıştır. (Blau 1977, s.54)

Her ne kadar fonksiyonalistler sosyal sistem analizlerinde dengeye, çatışmacılar

çatışmaya ağırlık veriyor görünseler de, Marksist analizler fonksiyonalizmle sosyal sistemlerin, sabit bir şekilde dengeye yöneldiği varsayımını paylaşırlar.

Parsons için dengenin bozulması onun muhafazası kadar önemlidir. Çağdaş yapısal-fonksiyonalist ekolün temsilcisi olan Parsons, sosyal sistemlerde mevcut iki tür süreç belirler:

1- Sistemin devamlılığını sağlayan süreçler (Sosyalizasyon.)

2- Sistemi değiştirmeye yönelik süreçler.

Parsons, sosyal sistemlerin ve bunların alt sistemlerinin (kişilik sistemi, kültür sistemi) bir uçta "koşulların", bir uçta da "kontrolün" yer aldığı bir sibematik hiyerarşi içinde yer aldığını kabul eder. (Appelbaum 1970, s. 56)

Parsons'un sistem analizine temel teşkil eden varsayımlar incelendiğinde, sosyal yapının temel özellikleri açıkça görülebilir. Bu varsayımlardan bazıları şunlardır.

1- Sosyal sistem emsalsiz olarak vardır.

2- Yapı fonksiyonlarla açıklanır.

3- Sosyal sistem alt sistemleri ihtiva eder.

4- Sosyal sistemlerde bir devamlılık mevcuttur.

5- Toplum denge halindedir.

6- Toplumun evrim potansiyeli vardır. (Kinloch 1977, s. 18)

Çağdaş çatışmacı ekolün temsilcilerinden olan Coser'in çatışmacı ekolden çok fonksiyonalist ekol'e yakın görüşler taşıdığı görülür. Coser'a göre, sosyal alan çeşitli yönlerden birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşan bir sistemdir. Bütün sosyal sistemlerde bu parçalar arasında denge-sizlikler, gerilimler ve menfaat çatışmaları mevcuttur. sistemi meydana getiren bu parçaların aralarındaki ve içindeki süreçler sistemin devamlılığını, değişmesini ve sistemin bütünleşmesini ve uyumunu sağlarlar. (Turner 1974, s. 18)

Coser, sosyal sistemlerde çatışmanın hangi koşullarda çözülmeye, hangi ko-

Klasik ekollerin sosyal yapı incelemelerinde metodolojileri, kavramlar, temelde üzerinde durulan konular arasında farklılık sık sık vurgulanmıştır.

şullarda uyuma ve bütünleşme yol açtığını bir dizi önerme ile açıklamıştır. Örneğin Coser'a göre, sosyal yapı esnekleştikçe çatışmalar daha sık fakat daha az yoğunudur. Bu durumda çatışmanın mevcut kuralsal düzeni değiştirme ve çatışmanın denge-güç hiyerarşisi kurması ihtimali yüksektir. (Turner 1974, s. 116)

Böylece Coser, "Kapalı" ve "Açık" olmak üzere iki tür sosyal yapı belirlemiş ve bu yapılarda çatışmanın süresini, yoğunluğunu, fonksiyonlarını açıklamaya çalışmıştır. (Kinloch 1977, s. 108-109)

Coser'a göre sosyal yapılar, sosyal hareketlilik bakımından farklılık gösterirler (Coser 1967, s. 26) Herton'da teorisinde sosyal ve kültürel yapının özelliklerini açıklar. O'na göre, sosyal ve kültürel yapı bazı unsurlardan meydana gelir. Bu unsurlardan biri kültürel farklılıklardan ortaya çıkan fikirler, amaçlar, hedefler ve ilgiler; ikincisi de bu amaç ve hedeflere ulaşmak için kültürün tayin ettiği meşru yollardır. Toplumda bütün sosyal gruplar her zaman kurallara bağlıdır. Toplumda gelenek, görenek, örf ve adetler kişinin davranışlarını tayin eder ve yönlendirir. Bu öğeler kişiyi kültürün tayin ettiği amaçlara ve hedeflere götürür. Bu amaçlara kültürün tayin ettiği meşru yollarla ulaşamadığında "Anomi" ortaya çıkar. (Herton 1957: 132-133)

Çatışmacı ekolün Marksist olmayan takipçilerinden Lockwood (1967, s. 282) sosyal sistemi bir aksiyonlar sistemi olarak tanımlar. O'na göre bu sistemin yapısal özellikleri fertlerin müşterek normlar çerçevesinde devamlı etkileşiminden oluşur. Sosyologların görevi dinamik süreçler vasıtasıyla hangi fonksiyonun sosyal yapıyı beslediğini, bu süreçlerde bireylerin normatif değerlere uymasını sağlayan, on-lan motive eden şeylerin neler olduğu sorusu ile uğraşmaktır. Sosyal sistemlerin dengesi çeşitli süreç ve mekanizmalar yardımıyla sağlanır. Bunların başarısızlığı değişik derecelerde dengesizlik ve bütünleşme bozukluklarına neden olur. (Lockwood 1967, s. 283)

Sosyal yapı özelliklerini detaylı bir biçimde açıklayan Gurwitch'e göre (1985: 140-141) "her sosyal yapı makrososyolojik

nitelikte bütünü kapsayıcı toplumsal bir olgunun içerdiği hiyerarşiler arasında, durmadan oluşan ve bütünü kapsayıcı olanın sadece bir görünümünü, kesimini veya kesitini yansıtabilen eğriti, zayıf ve kararsız bir dengedir.

Her durumda sosyal yapılar olayların oluşumuna ve gelişimine bağlıdır. Yapılar, birer yapıt olarak sürekli bir biçimde yenilenen faaliyetlerin kendi oluşumlarında yer almalarını isterler. (Gurwitch 1985, s. 137-140)

Sosyal yapıların ikili sınıflamalarından birisi de gene çağdaş çatışmacı ekole mensup olan Mills'e aittir. Mills yapı tiplerini "Kapitalist" veya "Kapitalist olmayan" yapılar olarak belirlemiş ve bu iki yapıyı ekonomi, organizasyon, merkezileşme ve yabancılaşma gibi çeşitli boyutlarda karşılaştırmıştır. Hans Gerth ile birlikte yayınladığı "Kişilik ve Sosyal Yapı" (1953) adlı eserinde Mills, insanların içinde yaşadıkları çevre tarafından nasıl şekillendiklerini açıklamaya çalışmıştır. O'na göre ferдин iç hayatı ile dış temasları arasında sürekli bir etkileşim vardır. (Kinloch 1977, s. 228-234)

Sorokin'e göre "sosyal fenomenleri inceleyen bir bilim" olan sosyoloji yapısal sosyoloji ve dinamik sosyoloji olmak üzere incelenebilir.

Yapısal sosyoloji organik olgu ve olayların toplumsal kültürel ve kişisel özelliklerini; dinamik sosyoloji ise sosyal yapıda tekrarlanan toplumsal, kültürel ve kişisel süreçlerdeki değişimleri inceler. (Sorokin 1928, s. 758-760).

KAYNAKÇA

BLÜU, Peter M. (1960), "Structural Effects", American Sociological Review, New York.

FICHTER, H. Joseph (1971), Sociology, The University of Chicago Press, Chicago.

KINLOCH, Graham C. (1977), Sociological Theory Its Development Major Paradigms, Florida State University, Florida.

NİRUN, N. VEZ. ERDOĞMUŞ (1976), Sosyoloji, Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu, Ankara.

SOROKIN, Pitirim A. (1947), Society, Culture and Personality, Harper and Row, New York.

Bazı sosyologlar "sosyal yapı"yı bir tür sosyal bütün anlamında kullanırlar. Bu sosyal bütün en azından kavramsal olarak birbirine bağlı bölümlere ayrılabilir.